

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ РЯДОВОГО ТА НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ОВС УКРАЇНИ

В.А. ПЛЕВА

Згідно зі ст. 1 Конституції Україна є демократичною і правовою державою. У статті 3 Конституції проголошується, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. При цьому держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а отже і всіх державних органів. Як зазначає В.В. Медведчук, за сучасних умов формування нового громадянського суспільства в Україні "саме держава має найбільший владно-організуючий потенціал, який дозволяє їй позитивно впливати на розвиток тих соціальних процесів в суспільстві, які вже назріли, їй потрібна лише рушійна сила, яка ініціюватиме та владними засобами сприятиме їх втіленню в життя"¹.

Здійснення державних функцій — це складний і багатогранний процес. За сферами діяльності внутрішні функції здійснюються у межах даної держави, і в них виражається її внутрішня політика². Вкрай важливою серед них є функція охорони правопорядку, законності, прав і свобод громадян, оскільки згідно з ст. 68 Конституції кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Здійснення правоохоронної функції мають виконувати спеціальні державні органи — органи внутрішніх справ. Їх основу складають органи міліції — державний озброєний орган виконавчої влади, що захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Одним із головних принципів діяльності органів внутрішніх справ є принцип відповідальності їх працівників за виконання або неналежне виконання власних посадових обов'язків³. Крім цього, цей принцип виступає також принципом реформування органів внутрішніх справ⁴. Згідно із ч. 1 ст. 25 Закону України "Про міліцію" працівник міліції

Плева Валерій Анатолійович — кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільного права НАВСУ, підполковник міліції.

у межах повноважень, наданих цим законом та іншими законодавчими актами, самостійно приймає рішення і несе за свої протиправні дії або бездіяльність дисциплінарну чи кримінальну відповідальність. Згідно з частиною четвертою цієї ж статті закону службова особа, яка порушила вимоги закону або неналежно виконує свої обов'язки, несе відповідальність у встановленому порядку. Зазначимо, що безпосередньо Законом України "Про міліцію" питання матеріальної відповідальності її працівників не лише не регулюються, а цей вид відповідальності навіть не згадується, що є, без сумніву, певним недоліком. Тому, на нашу думку, юридично коректнішим стало б викладення ч. 1 ст. 25 Закону "Про міліцію" у такій редакції:

"Працівник міліції у межах повноважень, наданих цим Законом та іншими законодавчими актами, самостійно приймає рішення і несе за свої протиправні дії або бездіяльність дисциплінарну, матеріальну чи кримінальну відповідальність".

Підкреслимо, що така норма міститься у п. 23 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ Української РСР, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів УРСР від 29 липня 1991 р. № 114, відповідно до якого особи рядового і начальницького складу несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну та кримінальну відповідальність. Проте самим Положенням питання матеріальної відповідальності працівників органів внутрішніх справ не регулюються. Тому, на наш погляд, для забезпечення певної систематизації згаданого законодавства цей пункт Положення логічно було б доповнити новою частиною такого змісту:

"Порядок та умови притягнення осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ встановлюються Положенням про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі, затвердженням Верховною Радою України".

Таким чином, безпосереднім законодавчим актом, який регулює питання матеріальної відповідальності осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ є Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі, затверджене Постановою Верховної Ради України від 23 червня 1995 р. № 243/95-ВР⁵.

Разом з тим визначення кола осіб, на яких поширюється Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців, вимагає свого подальшого удосконалення, головними напрямками якого мають, на наш погляд, стати такі:

по-перше, чітке поширення дії Положення на працівників податкової міліції, оскільки податкова міліція увійшла до складу державної податкової служби і втратила статус органу внутрішніх справ. А просте визначення у ч. 1 ст. 24 Закону "Про державну податкову службу"⁶ того, що особи начальницького складу податкової міліції проходять службу у порядку, встановленому законодавством для осіб начальницького складу органів внутрішніх справ, ще не дає підстав для

однозначного визначення, що Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі, поширюється на осіб начальницького складу податкової міліції, оскільки згідно з цим Положенням притягаються до матеріальної відповідальності лише особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, а не особи, на яких дія відповідного законодавства поширена. Саме тому для однозначного і юридично коректнішого розв'язання цього питання ч. 4 п. 1 Положення про матеріальну відповідальність необхідно конкретизувати вказівкою про те, що його дія поширюється на осіб начальницького складу податкової міліції;

по-друге, поширення дії Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців на працівників ветеринарної міліції, оскільки згідно з ст. 14 Закону "Про ветеринарну медицину" її підрозділи утворюються при Державному департаменті ветеринарної медицини та управліннях державної ветеринарної медицини Автономної Республіки Крим і областей⁷, а отже вони також втрачають статус органу внутрішніх справ.

Значна кількість питань про коло осіб, на яких поширюється Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців, виникає при проведенні реформування органів внутрішніх справ, зокрема проблеми, пов'язані з утворенням муніципальної міліції та її місцем у системі органів внутрішніх справ: чи буде вона працювати у складі Міністерства внутрішніх справ чи буде підпорядкована лише органам місцевого самоврядування без входження до складу МВС. Слід зазначити, що можливість утворення муніципальної міліції передбачена Концепцією розвитку системи Міністерства внутрішніх справ на основі проведення відповідного експерименту у містах Києві і Харкові. Крім цього, згідно з п. 39 ст. 26 Закону "Про місцеве самоврядування"⁸ до виключних повноважень сільських, селищних, міських рад віднесено створення міліції, яка утримується за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

Отже лише просте перерахування органів, які так чи інакше своєю діяльністю здійснюють відповідні правоохоронні функції, дозволяє висловити припущення, що для належного правового регулювання матеріальної відповідальності посадових осіб у правоохоронних органах лише однієї згадки про таку відповідальність у Положенні про матеріальну відповідальність військовослужбовців замало. На нашу думку, необхідно виділити

питання матеріальної відповідальності осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, податкової міліції та деяких інших державних правоохоронних органів в окремий законодавчий акт.

Враховуючи стрімкий розвиток в правотворчій діяльності на сучасному етапі української держави і для більш чіткого визначення кола осіб, на яких воно поширюється, з урахуванням вищезазначених зауважень пропонуємо ч. 4 п. 1 Положення викласти у такій редакції:

"За цим Положенням притягуються до матеріальної відповідальності особи рядового і начальницького складу Міністерства внутрішніх справ України та інші особи, на яких поширюється Положення про проходження служби в органах внутрішніх справ України".

¹ Медведчук В.В.: Держава в умовах перехідного суспільства // Право України № 3. С. 13.

² Див.: Загальна теорія держави і права. За ред. В.В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 1998. С. 73.

³ Див.: Кудрявцев А.В., Сергун П.П. Служба в органах внутрішніх дел: коментарі, схеми. М., 1996. С. 93.

⁴ Кравченко Ю.В. Актуальні проблеми реформування органів внутрішніх справ. Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юр. наук. Харків, 1998. С. 5.

⁵ Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 25. Ст. 193.

⁶ Закон України "Про державну податкову службу" // Відомості Верховної Ради. 1998. № 29. Ст. 190.

⁷ Закон України "Про ветеринарну медицину" // Відомості Верховної Ради. 1992. № 36. Ст. 531.

⁸ Закон України "Про місцеве самоврядування" // Відомості Верховної Ради. 1997. № 24. Ст. 170.